

De Kerk van God wordt in synode bijeengeroepen:

Een dialoog met Myriam Wijlens

Een interview met Myriam Wijlens, Nederlands theologe en hoogleraar canoniek recht aan de Universiteit van Erfurt (Duitsland). Paus Franciscus benoemde Myriam Wijlens tot "consultor" van de Vaticaanse Bisschoppensynode.

door Stefan Tertünte scj

Professor Myriam Wijlens is geboren in Nederland. Zij studeerde kerkelijk recht in Ottawa, Canada, waar zij bevriend raakte met veel van de Canadese Priesters van het Heilig Hart, met wie zij nog steeds contact onderhoudt. Momenteel doceert zij Kerkelijk Recht aan de Universiteit van Erfurt, in Duitsland. In 2018 benoemde paus Franciscus haar tot lid van de Pauselijke Commissie voor de Bescherming van Minderjarigen. Zij heeft veel ervaring met moeilijke kwesties over misbruik van minderjarigen en kwetsbare volwassenen in de katholieke kerk. Dat alleen zou al een interessant onderwerp zijn voor een interview. Maar deze ontmoeting gaat over een ander onderwerp. Dit jaar benoemde paus Franciscus professor Wijlens tot consulent, of adviseur, van de Synode van Bisschoppen. En op 7 september was zij een van de presentatoren van het voorbereidingsdocument van de bisschoppensynode over het thema: "Voor een Synodale Kerk: Gemeenschap, Participatie en Zending."

Professor Wijlens, mijn eerste vraag is een beetje persoonlijk... Hoe was het voor u, als vrouw, in de perszaal van het Vaticaan, om een document voor de Bisschoppensynode te presenteren?

Dank u voor deze vraag, en dank u dat ik bij u uitgenodigd ben. Ik ken de Priesters van het Heilig Hart al, denk ik, meer dan 35 jaar. Elke winter ben ik aan het schaatsen en skiën met uw confraters in Ottawa. Ik ken ze dus heel goed en ik logeer bij hen in huis. Ik beschouw het als mijn tweede "thuis". Ook uw generaalt in Rome is een zeer belangrijke plaats voor mij geworden. Sommige van onze vaticaanse commissies zijn in uw huis bijeengekomen en het is werkelijk heerlijk om uw gastvrijheid te ervaren.

U vraagt hoe het is om een vrouw te zijn die een document presenteert bij de persdienst van het Vaticaan. Wat zo mooi was aan de presentatie, en wat ik echt waardeerde, was dat op het podium toen wij het document presenteerden, kardinaal Mario Grech er was naast een bisschop en een zuster, resp. secretaris-generaal en ondersecretarissen van de bisschoppensynode, een priester en ik zelf als leek. Dus, op het podium was het Volk van God - in al zijn verscheidenheid - werkelijk vertegenwoordigd. Ik vond dat op zich al een teken dat de Kerk op weg is naar een andere manier van denken, en een andere manier van handelen. Naast elkaar gezeten en de manier van spreken toonde de interactie die we de afgelopen maanden onder ons in het bureau van de bisschoppensynode hebben gehad. Het liet echt zien dat wij als Volk van God op weg zijn, op reis. Het liet zien dat het onderscheidingsproces dat we de afgelopen maanden hebben doorlopen, op zichzelf echt een synodaal proces is geweest. Voor mij was dat een prachtige ervaring van wat we gezamenlijk voorstelden en bespraken.

Laten we het hebben over wat u zei over de synode, want, de vraag is nu over de inhoud, wat is het doel van de synode en van haar proces?

Het is een soort dubbele taak. Het is een synode over synodevorming. Wat we doen is tegelijkertijd wat we willen ervaren. Waar we over nadenken, is wat de Heilige Vader wil dat de mensen ervaren. Waar gaat het allemaal over? Ik denk dat als je terugkijkt naar het tweede Vaticaans Concilie, we zien dat paus Franciscus niet echt iets verandert, maar alleen het tweede Vaticaans Concilie verder implementeert. Dat concilie besteedde veel aandacht aan de relatie tussen de paus en de bisschoppen. Dat was een overblijfsel van het eerste Vaticaans Concilie, dat zich had geconcentreerd op het pausdom. De relatie tussen de paus en de bisschoppen werd verduidelijkt tijdens het tweede Vaticaans Concilie in het derde hoofdstuk van de constitutie over de Kerk, 'Lumen Gentium'. Tijdens dat concilie beseften de bisschoppen echter ook dat zij een hoofdstuk moesten inlassen over "het volk van God" en dat het moest voorafgaan aan het hoofdstuk over de hiërarchie. In het hoofdstuk over het volk van God vind je wat alle gedoopten gemeen hebben. In dat hoofdstuk wordt zeer sterk de nadruk gelegd op de werking van de Heilige Geest in de gemeenschap.

Een ander belangrijk aspect voor het begrijpen van de huidige aandacht voor synodaliteit ligt in de veranderde leer van Vaticanum II over de openbaring, zoals uitgedrukt in de dogmatische constitutie 'Dei Verbum'. Vóór het concilie werd openbaring zeer sterk opgevat als een reeks leerstellingen die werden overgeleverd aan de mensen (leken) die ze uit het hoofd moesten leren. Vaticanum II legt uit dat God tot mannen en vrouwen spreekt als vrienden en onder hen leeft om met hen in gemeenschap te treden (DV 2). Openbaring is een ontmoeting van personen met God en vindt plaats in woorden en daden. De Heilige Geest leidt allen naar relatie en begrip. (DV 5). Van doorslaggevend belang is dat het Woord van God door allen wordt beluisterd en gehoord, ook door gewijde leden van het volk van God. Zo ontmoeten mensen God rechtstreeks. In de komende maanden wordt van ons verwacht dat we een waardering ontwikkelen voor het feit dat alle gelovigen, ieder voor zich, God persoonlijk kunnen ontmoeten.

In het verleden dachten we soms dat dit alleen via priesters en bisschoppen zou gaan. Maar het concilie heeft het teruggebracht tot hoe het oorspronkelijk was - iedereen kan zo'n ontmoeting hebben. Dat is een heel belangrijk concept in het concilie, het idee dat een mens God rechtstreeks kan ontmoeten. Ik denk dat dit ook is wat ons gevraagd wordt te doen in dit hele synodale proces: elkaar te helpen om te luisteren naar wat de Heilige Geest tot ieder en tot ons allen te zeggen heeft. Dit luisteren moet gebeuren zodat we een echte missionaire kerk kunnen zijn. Iedereen in dat proces, het maakt niet uit waar je bent in de wereld, welke status je hebt in het leven, of je jong of oud bent, rijk of arm, of je tot de gemarginaliseerden behoort, iedereen is in staat om deze ontmoeting met God te hebben. Daarom moeten we naar elkaar luisteren, om te onderscheiden wat het Woord van God ons hier en nu zegt en dan te onderscheiden waar we vanaf hier naar toe moeten gaan.

Als ik naar u luister, lijkt het mij dat het meer gaat om geestelijke bekrachtiging en niet zozeer om structuren.

Ik denk inderdaad dat het zo is. De Paus zegt dat de Kerk toe is aan wat ik een "bekering" zou willen noemen. De synode gaat niet over structuren, het gaat over het weerspiegelen van wie we zijn en waar we staan. We moeten onderscheid maken tussen "synodaal" en "vormen van synodaliteit". Een synode is een institutie dat uitdrukking geeft aan synodaal onderweg zijn: je trekt samen op en

luistert naar elkaar. Maar synodaliteit kan zich ook in andere processen ontvouwen. In het religieuze leven heb je een vorm van synodaliteit zonder ooit een synode te houden. Dus, er zijn verschillende manieren om dit uit te drukken. Synodaliteit heeft veel te maken met samen op weg zijn en naar elkaar luisteren, gemeenschap vinden.

Kunt u kort de grote stappen van het proces van de synode schetsen, die vrij ongebruikelijk zijn?

Het voorbereidend document van de synode opent met de woorden: "De Kerk van God is in synode bijeengeroepen." Het document gebruikt ook de terminologie "Synode van de gehele Kerk". Het gaat dus niet alleen om de bisschoppensynode. Bovendien, als je naar het document kijkt, heeft het een logo dat zegt: "Synode 2021-2023". Het is dus niet alleen een bisschoppensynode van 2023, maar het is een synode van de gehele Kerk en het document gebruikt de terminologie van "de vergadering van bisschoppen die in 2023 zal bijeenkomen binnen de synode van de gehele Kerk". Dat is nieuw, maar het is allemaal in lijn met Vaticanum II. Het proces is dus zeer uniek. In het verleden had je een voortraject en nu is dit voortraject onderdeel geworden van de synode. Het luisteren van de hele Kerk is geen voorbereidende zaak, maar maakt deel uit van het gehele proces. Bovendien begint de synode in de bisdommen en dit is dan een uitdrukking van de leer verwoord in Vaticanum II dat de Kerk leeft in en vanuit de plaatselijke kerken.

We hadden de neiging om heel erg naar en vanuit de hele Kerk te kijken, maar nu wordt er meer gewicht gegeven aan de plaatselijke kerk, aan de bisdommen, en dus aan de verscheidenheid, en aan de culturele aspecten in die plaatselijke kerken. Mensen binnen het religieuze leven zijn daar wat meer aan gewend, omdat ze provincies hebben in bijvoorbeeld Kameroen, Indonesië, Canada, Nederland, Polen, Finland, in alle delen van de wereld. Wat nu dus voor iedereen noodzakelijk is, is te leren luisteren naar deze verschillende stemmen en te onderscheiden wat we samen horen en moeten doen.

Het proces dat voorgesteld wordt is dat iedere bisschop in zijn bisdom een persoon aanwijst die de luisterprocessen op plaatselijk niveau zal coördineren. De bisschoppen wordt gevraagd ervoor te zorgen dat dit proces niet alleen de mensen omvat met wie zij altijd in gesprek zijn, maar dat er ook geluisterd wordt naar de mensen in de marge. De bisschoppen moeten hun uiterste best doen - misschien moeten wij allemaal onze uiterste best doen - om dat te bewerken. Wanneer de bisschoppen dat proces hebben afgesloten, zullen zij in hun bisschoppenconferenties bijeen komen en zich moeten beraden - en niet alleen een verslag schrijven - terwijl zij zich afvragen: "Wat horen we van binnen onze bisdommen? Wat is goed? Wat moet verbeterd worden en wat rapporteren we dan aan de hele Kerk?" Dat zal de volgende zomer gebeuren.

Na te hebben geluisterd naar de verslagen van de bisschoppenconferenties, zal het secretariaat van de synode in Rome een ander document schrijven dat naar de continentale structuren zal gaan. Deze instellingen erbij te betrekken is nieuw in het synodale proces. De continentale structuren zijn b.v. het CELAM in Zuid-Amerika (de federatie van de Zuid-Amerikaanse bisschoppenconferenties), of de federatie van Aziatische bisschoppenconferenties (FABC) in Azië, of de raad van bisschoppenconferenties van Europa (CCEE). Deze verbanden zullen nu een actieve rol gaan spelen en op die manier hopen we een beetje beter te zien wat meer specifiek is voor elk continent. De resultaten van die continentale onderscheidingsprocessen zullen aan Rome worden voorgelegd en het secretariaat van de synode zal dan het document schrijven voor de bisschoppenvergadering van de synode in 2023.

Laten we het nu hebben over synodevorming en religieuzen. Religieuzen zouden kunnen zeggen dat ze al synodale structuren hebben. Ze hebben samenkomsten, ze hebben verkiezingen, ze hebben

kapittels, tijdslijnen in ambten en functies, enz. Waarom zouden ze geïnteresseerd zijn in dit proces?

Ik denk dat religieuzen voor een bijzondere uitdaging staan. Ik ben sterk betrokken bij religieuze gemeenschappen, voor een aantal van hen ben ik kerkrechtelijk adviseur, en ik denk dat het bijvoorbeeld een van de grote uitdagingen voor een aantal religieuze instituten is of ze echt in staat zijn te luisteren naar mensen van andere culturen, zelfs binnen hun eigen religieuze gemeenschappen. Hoe dominant is de Europese cultuur in veel religieuze gemeenschappen? Als ze luisteren, moeten ze verschillende culturen en vooroordelen tussen culturen erkennen, ook die van henzelf. Hoe kunnen ze echt luisteren, hoe kunnen ze zich echt engageren? Ik denk dat dit een uitdaging is, net als het leven in gemeenschap onder één dak. Leef je samen of slechts naast elkaar?

Dit betreft alle niveaus van gemeenschap. Ik dacht eigenlijk aan deze vraag toen ik tien dagen geleden in uw huis verbleef. "Wat betekent het om in religieuze gemeenschap te leven in relatie tot het werk dat veel van uw medebroeders doen? Velen van hen zijn parochiepriester. Wanneer u uw ambt uitoefent - wat essentieel is voor u als religieus - hoe beleeft u dan deze synodaliteit? Hoe oefen je het uit in een parochie die aan jouw zorg is toevertrouwd? Hoe ga je om met minderheden, met vrouwen? Welke houding heb je tegenover armen? Hoe stimuleer je diversiteit in een parochiebestuur, wetende dat het veel gemakkelijker is om te werken met mensen die hetzelfde denken als jij?"

Ik denk dat dat ook processen zijn om synodaal te leren zijn. Er is een vademecum, een handboek dat geschreven is voor de synode. Mensen hebben gezegd, "Hoe zit het met de scholen? Hoe luisteren we naar de kinderen? In uw gemeenschap en in sommige delen van de wereld, heeft u scholen, u heeft misschien zelfs internaten. Dus, hoe luister je naar wat kinderen te zeggen hebben? Hoe krijgen zij een stem in dit hele proces? Kinderen zijn geen objecten - dit komt voort uit mijn werk op het gebied van misbruik. Ze zijn niet alleen ontvangers, ze zijn ook hoofdrolspelers, maar we hebben vaak de neiging hen te onderwijzen in plaats van ook naar hen te luisteren. Ik denk dus dat het een prachtige uitdaging is voor religieuzen om op hun eigen manier hun roeping gestalte te geven."

U maakt me duidelijk dat synodaliteit niet alleen over structuren gaat, het is niet genoeg om een kapittel te hebben en om verkiezingen te houden; er moet ook een vermogen zijn om naar elkaar te luisteren en naar anderen binnen en buiten de congregatie. En dat kan, zoals u zei, een bijzondere uitdaging zijn voor mannelijke priesterlijke congregaties die - op bepaalde momenten - mannen in machtsposities hebben, althans in parochies en andere katholieke instituten.

Dat is natuurlijk een kwestie van hoe je je bewust wordt van wat je aan het doen bent. Eén ding is als je in je gemeenschap bent, maar een ander ding is als je je priesterlijk ambt uitoefent. Bij dat laatste betekent het mensen stem geven en hen in staat stellen te spreken. Ik denk dat de religieuzen een speciale taak hebben. Daar ben ik diep van overtuigd in onze Kerk. Het zijn niet alleen de bisdommen, de bisschoppelijke structuren. Er is een specifieke profetische taak voor de religieuzen. Zou het niet prachtig zijn als we aan het einde van het proces zouden kunnen zeggen dat de religieuzen degenen waren die een bijzondere bijdrage hebben geleverd, omdat zij deze ervaring hebben ingebracht in het leerproces? Maar ook zijn religieuzen zich er misschien beter van bewust dan anderen dat samen onderscheiden tijd kost. Dat er tegenstrijdige opvattingen kunnen zijn die tot grote spanningen leiden. Als kerkrechtelijk jurist weet ik maar al te goed dat dit ook in religieuze gemeenschappen voorkomt. De vraag is dus: wat kunnen wij van religieuzen leren bij het oplossen van de spanningen die in een proces van onderscheiding ontstaan?

Sommige religieuzen zouden kunnen denken: wij hebben onze synodale bijeenkomsten al binnen ons religieus gemeenschapsleven. En toch kunnen er vragen opkomen. Zegt de provinciaal of de overste

van het huis: "Dit is wat we besloten hebben. Dit is het probleem. Dit is er aan de hand," of vraagt zij/hij aan de medezusters/-broeders: "Heeft u zorgen?" Het begint al met wie beslist wat er op de agenda van een vergadering komt. Een volgende stap bestaat erin na te denken over de manier waarop de vergaderingen worden gemodereerd: hoe wordt het luisteren vergemakkelijkt? Kunnen alle stemmen worden gehoord? Hoe luisteren we naar elkaar? Hoe komen we tot een besluit?

Een ander aspect naast het luisteren betreft hoe leiders zich verantwoorden. Er is niets frustrerender dan dat mensen hun mening gevraagd wordt en dat leiders vervolgens alles op hun eigen manier doen, of dat leiders niet uitvoeren wat zij hebben besloten of wat de groep uiteindelijk heeft besloten. De kwestie van de verantwoording vanwege leiders is zeer actueel. Ik ben momenteel co-moderator van een onderzoeksproject over "verantwoordingsplicht in een synodale Kerk". We hebben een voormalig algemeen overste van een zeer groot priesterlijk religieus instituut uitgenodigd om met ons na te denken over onderwerpen als: "Wat kunnen bisdommen leren van religieuze instituten over het afleggen van verantwoording? Wat kunnen zij leren van het houden van kapittels? Hoe zit het met aftreden na twee ambtstermijnen? Wat betekent dat allemaal? Hoe zou de Kerk van deze bepalingen en ervaringen kunnen profiteren?"

De religieuzen mogen zich aangemoedigd voelen om te spreken over de goede ervaringen, maar ook over de uitdagingen die daarbij komen kijken. Laat de religieuzen niet wachten tot ze gevraagd worden, maar laat ze spreken en delen! Ze hebben iets te bieden in dit synodaal proces!

Er zijn al veel verschillende ervaringen in de universele Kerk met synoden, met concilies. Is dit niet een erg ingewikkelde manier voor een synode, met het risico dat de nationale kerken extra belast worden, om van de ene bijeenkomst naar de andere te gaan?

Ik denk dat paus Franciscus deze hele synodale weg al in 2015 heeft ingezet, toen hij 50 jaar na de instelling van bisschoppensynodes erover nadacht. Sommige kerken zijn al begonnen met het bewandelen van de weg van synodaliteit. Bijvoorbeeld de kerk in Duitsland en Australië. De laatste viert momenteel een formeel plenair concilie. De kerk in Ierland begint aan een synode voor het hele land. In deze drie landen zijn deze processen op gang gekomen als reactie op de crisis van seksueel misbruik. Zij werden zich ervan bewust dat er systeem gebonden problemen zijn en dat zij niet zomaar kunnen doorgaan, maar een nieuw patroon van interactie en besluitvorming moeten vinden. De kerkelijke cultuur moet veranderen. Er moet een nieuwe weg worden gevonden. Het vinden van deze nieuwe weg is niet alleen de taak van de clerus. Het moet gebeuren door alle gelovigen bij het proces te betrekken. Australië, Duitsland, Ierland... dit zijn voorbeelden van landen waar mensen aan de reis zijn begonnen. Andere plaatsen zijn ook aan de reis begonnen. We moeten in gedachten houden: wanneer de synode in 2023 wordt afgesloten, zal het proces om een synodale Kerk te worden niet eindigen. Ik ben er zeker van dat het daarna door moet gaan en wortels moet krijgen in de kerken. Degenen die bij wijze van spreken al op weg zijn, kunnen op een creatieve manier nadenken over wat er gaande is. Soms vragen mensen: hoe zit het met de synodale weg in Duitsland? Ik denk dat dit één manier van reizen is, maar er zijn nog vele andere wegen mogelijk. Zoals het spreekwoord zegt: vele wegen leiden naar Rome. We moeten dus zien welke vruchten al die verschillende wegen zullen voortbrengen.

Een paar jaar geleden was ik in Bombay. Ik had het voorrecht deel te nemen aan een vergadering van de diocesane pastorale raad. Van elke parochie was er een vertegenwoordiger. Het was opmerkelijk hoe de 130 mensen in de zaal niet alleen de kardinaal kenden, maar hoe hij de mensen in de zaal bij naam kende. Bisschop en mensen gingen op een unieke manier met elkaar om en onderscheidden elkaar. In vele, vele delen van de wereld hebben bisschoppen geen diocesane pastorale raad ingesteld en hebben parochiepriesters geen parochiële pastorale raad. Het wetboek van canoniek

recht bepaalt dat zij daartoe niet verplicht zijn. Maar bisschoppen en priesters die begrijpen dat de Heilige Geest niet alleen bij hen is, maar dat door het doopsel en vormsel allen de heilige Geest hebben ontvangen en dat er verschillende charismatische gaven in de kerk zijn, weten dat deze raden een manier zijn om met de gemeenschap te onderscheiden waarheen de Geest zo'n gemeenschap zou kunnen leiden. Daarom willen deze bisschoppen en priesters deze concilies en synodes graag houden, omdat zij het luisteren naar en het onderscheiden van het volk van God in de plaatselijke kerk vergemakkelijken.

De bisschoppen zullen aan het eind van de synode in 2023 hun conclusies aan de paus geven en hij zal een document voor de hele Kerk opstellen. Wat is uw droom dat op dat moment het resultaat is?

Dank u voor deze vraag. Telkens als ik die vraag hoor, denk ik aan het tweede Vaticaans Concilie. Wanneer bij de opening van dat concilie iemand een uitspraak zou hebben gedaan over wat het resultaat van het concilie zou zijn, dan zou die persoon hoogstwaarschijnlijk iets heel anders hebben geantwoord dan wat het uiteindelijke resultaat was. Het was het werk van de Heilige Geest dat het concilie ertoe bracht een nieuw inzicht te ontwikkelen en te verwoorden. De Heilige Geest leidde dat hele proces. Het zou gevaarlijk zijn om nu al te voorspellen wat er zal komen uit het proces van onderscheiding dat we nu pas beginnen in alle plaatselijke kerken over de hele wereld. Wij moeten openstaan voor wat op ons pad kan komen en ons daardoor laten raken. Nu al zie en voel ik het enthousiasme in Afrika, Azië en Zuid-Amerika. Europa zou geïnspireerd kunnen worden door de gaven die de Geest ons via deze continenten schenkt. Ik heb er alle vertrouwen in dat hier iets goeds uit zal voortkomen, maar we moeten geduld hebben en nederig zijn om de vruchten te plukken.

Interview pater Stefan Tertünte scj
Vertaling: Simon Evers